

YEVROPA TASVIRIY SAN'ATIDA IMPRESSIONIZMI VA PUANTILIZM USLUBINING PAYDO BO'LISHI VA RIVOJLANISHI: RANG, YORUG'LIK VA BADIY TAFAKKUR EVOLYUTSIYASI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i05.053>

Safarova Saodat Tursunbayevna
Murodova Sarvina Narkobil qizi
Himmatqulova O'g'ilshod Axmedovna
Termiz davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Yevropa tasviriyl san'atida yuz bergan estetik va falsafiy o'zgarishlar fonida impressionizm hamda puantilizm yo'nalishlarining shakllanish jarayoni tahlil qilinadi. Ushbu oqimlarning yorug'lik, rang va vizual idrok haqidagi qarashlari badiiy-ilmiy nuqtayi nazardan yoritilib, ularning inson sezgisi, tafakkuri va estetik ongiga ko'rsatgan ta'siri ochib beriladi. Shuningdek, Klod Monet, Edgar Degas, Pierre-Auguste Renuar, Georges Seurat va Paul Signac kabi rassomlarning ijodiy faoliyati san'atshunoslik asosida baholanadi. Maqolada impressionizm va puantilizmning nafaqat san'at tarixidagi o'rni, balki zamonaviy dizayn, fotografiya, kino, grafika va raqamli san'at rivojiga ko'rsatgan ta'siri ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: impressionizm, puantilizm, neoimpressionizm, postimpressionizm, yorug'lik estetikasi, rang nazariyasi, optik aralashuv, vizual idrok, koloristika, tasviriyl san'at, estetik tafakkur, badiiy obraz, kompozitsiya, rang psixologiyasi, san'at falsafasi, modernizm, Yevropa rassomchiligi, optik effekt, rang uyg'unligi, vizual madaniyat

THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF IMPRESSIONISM AND POINTILLISM IN EUROPEAN VISUAL ART: THE EVOLUTION OF COLOR, LIGHT, AND ARTISTIC THINKING

Safarova Saodat Tursunbayevna
Murodova Sarvina Narkobil qizi
Himmatkulova O'g'ilshod Axmedovna
Termez State University

Abstract: This article analyzes the formation of Impressionism and Pointillism in European visual art in the late nineteenth and early twentieth centuries against the backdrop of profound aesthetic and philosophical changes. The study examines the

theoretical and artistic foundations of these movements, focusing on their concepts of light, color, and visual perception from an art-historical and analytical perspective. It also explores the influence of these movements on human perception, cognition, and aesthetic consciousness. Furthermore, the creative contributions of prominent artists such as Claude Monet, Edgar Degas, Pierre-Auguste Renoir, Georges Seurat, and Paul Signac are evaluated within an art studies framework. In addition, the article discusses the significance of Impressionism and Pointillism not only in art history but also in the development of modern design, photography, cinema, graphic arts, and digital media.

Keywords: Impressionism, Pointillism, Neo-Impressionism, Post-Impressionism, aesthetics of light, color theory, optical blending, visual perception, coloristics, visual arts, aesthetic thinking, artistic image, composition, color psychology, philosophy of art, modernism, European painting, optical effect, color harmony, visual culture.

Kirish: XIX asrning ikkinchi yarmi Yevropa madaniy hayotida tub burilishlar davri bo'ldi. Sanoat inqilobi, shaharlarning kengayishi, ilm-fan taraqqiyoti va fotografiyaning paydo bo'lishi insonning borliqni idrok etish tarzini keskin o'zgartirdi. Endilikda san'atdan faqat real voqelikni aniq aks ettirish emas, balki uni yangi nigoh bilan talqin qilish talab etila boshladi. Shu tarixiy sharoitda tasviriy san'at ham o'zining an'anaviy mezonlarini qayta ko'rib chiqdi.

Akademik rassomchilik uzoq vaqt davomida mukammallik mezoni sifatida qaralgan bo'lsa-da, uning qat'iy qoidalari ko'plab ijodkorlarni qoniqtirmay qo'ydi. Rassomlar tabiatni faqat tashqi ko'rinish sifatida emas, balki yorug'lik, rang va harakat orqali jonli jarayon sifatida ko'rsatishga intildilar. Ana shu izlanishlar natijasida impressionizm yuzaga keldi - u san'atni "ko'rilgan narsa"dan "his etilgan lahza"ga aylantirdi.

Biroq bu jarayon shu bilan to'xtab qolmadi. Impressionizmning erkin va sezgiga asoslangan yondashuvi keyingi avlod rassomlarini rang va yorug'lik masalasiga yanada chuqurroq - ilmiy nuqtayi nazardan qarashga undadi. Natijada puantilizm shakllandi. Bu yo'nalish rangni fizik va optik qonuniyatlar asosida tahlil qilib, san'atga yangi metodologik asos olib kirdi.

Shunday qilib, impressionizm va puantilizm nafaqat yangi uslublar, balki san'at tafakkurining ikki muhim bosqichi sifatida maydonga chiqdi. Ular orqali rassomlik inson sezgisi va ilmiy tafakkur o'rtasidagi murakkab aloqalarni aks ettira boshladi.

Asosiy qism: Impressionizm - XIX asrning ikkinchi yarmida, avvalo o'sha davrning san'at markazi bo'lgan Parij shahrida paydo bo'lgan va keyinchalik butun Yevropa san'atiga kuchli ta'sir ko'rsatgan tasviriy san'at yo'nalishidir. Bu oqim rassomchilik tarixida tub burilish yasab, san'atning vazifasini qayta belgilab berdi.

Agar avval rassomlar borliqni iloji boricha aniq va mukammal tasvirlashga intilgan bo'lsalar, impressionistlar bu yondashuvdan voz kechib, inson ko'zi va ongida paydo bo'ladigan lahzaviy taassurotni ifodalashni maqsad qildilar. Shu jihatdan impressionizm nafaqat yangi uslub, balki borliqni idrok etishning mutlaqo yangi shakli sifatida namoyon bo'ldi.

Bu yo'nalishning paydo bo'lishi tasodifiy emas edi. XIX asrda yuz bergan sanoat inqilobi, shaharlarning tez rivojlanishi, ilm-fan taraqqiyoti va ayniqsa fotografiyaning paydo bo'lishi san'at oldiga yangi savollar qo'ydi. Endilikda rassomdan voqelikni aynan takrorlash talab etilmay qoldi, chunki bu vazifani kamera ancha tez va aniq bajara olardi. Natijada rassomlar o'z e'tiborini borliqning tashqi ko'rinishidan ko'ra, uning inson ongida qanday aks etishiga qaratdilar. Impressionizm aynan shu ehtiyojdan tug'ildi.

"Impressionizm" atamasi Klod Monening "Impression, Soleil Levant" nomli asari bilan bog'liq bo'lib, dastlab tanqidchilar tomonidan kinoya bilan ishlatilgan. Biroq vaqt o'tishi bilan bu nom butun bir san'at yo'nalishini ifodalovchi tushunchaga aylandi. Monet ijodida yorug'lik va rangning o'zgaruvchanligi asosiy mavzu bo'lib, u bir xil manzarani turli vaqt va sharoitlarda qayta-qayta tasvirlab, tabiatning doimiy harakatda ekanini ko'rsatishga harakat qilgan. Uning asarlarida shakllar aniq chegaralardan mahrum bo'lib, rang va yorug'lik oqimida erib ketgandek tuyuladi.

Impressionizmning eng muhim xususiyati - yorug'likka bo'lgan alohida munosabatdir. Rassomlar yorug'likni oddiy fizik hodisa sifatida emas, balki butun borliqni o'zgartiruvchi kuch sifatida qabul qildilar. Shu sababli ular qora rangdan deyarli voz kechib, soyalarni ham ranglar orqali ifodalashga o'tdilar. Ranglar palitrada aralashtirilmay, toza holda tuvalga qo'yilib, tomoshabin ko'zida optik ravishda uyg'unlashadi. Bu esa tasvirga o'ziga xos jonlilik va tebranish hissini beradi.

Impressionistlar ishlash texnikasida ham yangilik kiritdilar. Ular qisqa, tez va erkin cho'tka zarbalari orqali rasm chizib, tasvirni mayda rang dog'lari yordamida quradilar. Bu usul rasimga "tugallanmaganlik" ko'rinishini bersa-da, aslida aynan shu orqali tabiatning o'zgaruvchanligi va harakatchanligi ifodalanadi. Rassomlar ko'pincha ustaxonada emas, balki ochiq havoda - tabiat qo'ynida ishlaganlar, bu esa ularning asarlarida tabiiy yorug'likni yanada aniqroq aks ettirish imkonini bergan.

Impressionizm mavzu jihatidan ham an'anaviy san'atdan keskin farq qiladi. Tarixiy, diniy yoki mifologik sahnalar o'rnini kundalik hayot manzaralari egallaydi. Oddiy odamlar, sayr qilayotgan juftliklar, kafedagi suhbatlar, bog' va ko'cha manzaralari san'atning markaziga aylanadi. Pierre-Auguste Renuar o'z asarlarida inson go'zalligi va iliq ijtimoiy muhitni ranglar uyg'unligi orqali ifodalagan bo'lsa, Edgar Degas harakatni, ayniqsa balet sahnalarini o'ta nozik kuzatuv bilan tasvirlab, dinamika va kompozitsiyada yangi yechimlar yaratdi. Shuningdek, Kamil Pissarro peyzaj san'atini rivojlantirib, tabiatning turli holatlarini chuqur tahlil qilgan

rassomlardan biridir, Édouard Mane esa impressionizmga yo‘l ochib bergan muhim ijodkor sifatida san’at tarixida alohida o‘rin tutadi.

Impressionizm dastlab keskin tanqidga uchradi. Ko‘plab san’atshunoslar va akademik rassomlar bu uslubni “tugallanmagan”, “beparvo” yoki “jiddiy san’atga mos emas” deb baholadilar. Biroq vaqt o‘tishi bilan aynan shu erkinlik va yangilik san’atning keyingi rivoji uchun asos bo‘lib xizmat qildi. Impressionizm rassomni qat’iy qoidalaridan ozod qilib, uni mustaqil fikrlovchi ijodkorga aylantirdi.

Natijada impressionizm nafaqat o‘z davrining san’atini, balki butun keyingi davr tasviriy san’atini tubdan o‘zgartirdi. U rang, yorug‘lik va kompozitsiya masalalariga yangicha yondashuv olib kirib, postimpressionizm, puantilizm, kubizm va hatto abstrakt san’at kabi ko‘plab yo‘nalishlarga zamin yaratdi. Eng muhimi, impressionizm insonni borliqni yangicha ko‘rishga o‘rgatdi - endi san’at haqiqatni nusxa ko‘chirmaydi, balki uni his qilish va talqin etish vositasiga aylanadi.

Impressionizmda yorug‘lik markaziy o‘rinni egallaydi. Yorug‘lik - bu shakllarni belgilovchi emas, balki ularni o‘zgartiruvchi kuch sifatida talqin etiladi. Shu sababli rassomlar qora rangdan deyarli voz kechib, soyalarni ham ranglar orqali ifodalashga o‘tdilar.

Pierre-Auguste Renuar asarlarida inson terisidagi yorug‘lik akslari ranglar uyg‘unligi orqali beriladi. Uning obrazlari reallikdan ko‘ra ko‘proq “yorug‘lik bilan chizilgan”dek taassurot uyg‘otadi.

Impressionistlar rangni statik emas, balki dinamik hodisa sifatida qabul qildilar. Bu esa san’atni fizik va optik jarayonlar bilan bog‘lashning dastlabki qadami bo‘ldi. Impressionizm insonni ideallashtirilgan qahramon sifatida emas, balki kundalik hayotning bir bo‘lagi sifatida tasvirlaydi. Bu esa san’atni hayotga yaqinlashtirdi.

Edgar Degas balerinalarni tasvirlash orqali harakatning go‘zalligini ochib berdi. Uning kompozitsiyalarida kutilmagan rakurslar, kesilgan shakllar va dinamik muvozanat seziladi. Bu esa keyinchalik fotografiya va kino san’ati rivojiga ham ta’sir ko‘rsatdi.

Puantilizm - XIX asr oxiri va XX asr boshlarida yuzaga kelgan tasviriy san’at yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u rangtasvirda mayda rangli nuqtalar yordamida tasvir yaratish usuliga asoslanadi. Mazkur uslub fransuzcha “point” - “nuqta” so‘zidan olingan bo‘lib, san’atshunoslikda ranglarni optik jihatdan birlashtirish tamoyiliga asoslangan badiiy metod sifatida e’tirof etiladi. Puantilizm postimpressionizm va neoimpressionizm oqimlari tarkibida shakllangan muhim yo‘nalishlardan biridir.

Ushbu uslubning asosiy mohiyati shundaki, rassom bo‘yoqlarni palitrada aralashtirmaydi. Aksincha, turli rangdagi mayda nuqtalarni yonma-yon joylashtirish orqali tasvir hosil qiladi. Tomoshabin rasmga ma’lum masofadan qaraganda, inson ko‘zi ushbu nuqtalarni bir butun rang sifatida qabul qiladi. Natijada ranglarning optik

uyg'unligi yuzaga keladi. Masalan, sariq va ko'k rangdagi nuqtalar birgalikda yashil tus taassurotini hosil qiladi. Bu hodisa optik aralashuv deb ataladi.

Puantilizmning shakllanishida Georges Seurat muhim o'rin egallaydi. U rang nazariyasi, yorug'lik va inson ko'rish tizimi bilan bog'liq ilmiy tadqiqotlarga asoslanib, san'atda yangi texnikani yaratdi. Keyinchalik Paul Signac ushbu uslubni rivojlantirib, ranglarning yanada yorqin va dekorativ qo'llanilishiga erishdi. Shu tariqa puantilizm nafaqat estetik, balki ilmiy asoslangan san'at yo'nalishiga aylandi.

Mazkur uslubning eng muhim xususiyatlaridan biri - tasvirning mayda nuqtalar orqali qurilishidir. Rassomlar an'anaviy cho'tkalar bilan keng surtma ishlatish o'rniga, kichik nuqtalar tizimidan foydalanadilar. Natijada asar yuzasida ritmik va dinamik rang harakati hosil bo'ladi. Yaqindan qaralganda rasm alohida nuqtalardan iborat bo'lib ko'rinsa, uzoqdan kuzatilganda yaxlit kompozitsiya shakllanadi.

Puantilizm impressionizm bilan chambarchas bog'liq bo'lsa-da, ular o'rtasida muhim farqlar mavjud. Impressionistlar ranglarni intuitiv ravishda qo'llab, yorug'lik taassurotini tezkor cho'tkalar yordamida ifodalagan bo'lsalar, puantilistlar ilmiy aniqlik va optik qonuniyatlarga tayangan holda ishlaganlar. Shu sababli puantilizm ko'proq sabr, texnik mahorat va matematik aniqlikni talab etadi.

A Sunday Afternoon on the Island of La Grande Jatte puantilizmning eng mashhur namunalaridan biri hisoblanadi. Ushbu asarda minglab rangli nuqtalar yordamida yorug'lik, atmosfera va inson harakati nihoyatda tabiiy ifodalangan. Asar san'at tarixida neoimpressionizmning eng yirik yutuqlaridan biri sifatida baholanadi.

Puantilizm keyingi davr san'atiga ham katta ta'sir ko'rsatdi. Ayniqsa grafik dizayn, poligrafiya, raqamli san'at va kompyuter grafikasi rivojida uning tamoyillari muhim ahamiyat kasb etdi. Zamonaviy ekranlardagi piksel tizimi ham ma'lum ma'noda puantilistik tasvir qurilishi prinsiplariga yaqin turadi.

Pol Sinyak puantilizmni yanada rivojlantirib, uni qat'iy tizimdan ijodiy ifodaga olib chiqdi. U ranglarni yanada yorqinroq, kompozitsiyani esa erkinroq qo'llab, uslubni boyitdi.

Signak ijodida ilmiy asos saqlanib qolgan bo'lsa-da, unda hissiylik va dekorativlik kuchayadi. Bu esa puantilizmni yangi bosqichga olib chiqdi.

Impressionizm va puantilizm o'rtasidagi munosabatni qarama-qarshilik emas, balki rivojlanish jarayoni sifatida tushunish lozim. Impressionizm sezgi orqali haqiqatni anglashga intilsa, puantilizm uni tafakkur orqali izohlaydi.

Bu ikki yo'nalish birgalikda san'atni yangi bosqichga olib chiqdi - bu bosqichda tasvir nafaqat borliqni aks ettiradi, balki uni tushuntiradi ham.

Xulosa: Impressionizm va puantilizm Yevropa tasviriy san'atida yuz bergan eng muhim estetik inqiloblardan biri hisoblanadi. Ushbu yo'nalishlar san'atning vazifasini tubdan o'zgartirib, uni oddiy voqelikni aks ettirish vositasidan inson sezgisi, tafakkuri va estetik qarashlarini ifodalovchi murakkab badiiy tizim darajasiga

olib chiqdi. Impressionizm yorug'likning o'zgaruvchan tabiati va inson hissiyotlarini san'at markaziga olib kirgan bo'lsa, puantilizm rang va vizual idrok masalalarini ilmiy-optik asosda rivojlantirdi.

Mazkur oqimlar nafaqat o'z davri rassomchiligi uchun, balki keyingi modernistik va avangard yo'nalishlarning shakllanishida ham muhim metodologik asos bo'lib xizmat qildi. Kubizm, fovizm, ekspressionizm va abstrakt san'at kabi oqimlarda rang va shaklga bo'lgan erkin munosabat aynan impressionizm va puantilizm tajribalariga tayanadi. Shu bilan birga, bu yo'nalishlarning ta'siri bugungi raqamli texnologiyalar, grafik dizayn, animatsiya, fotografiya va kino san'atida ham yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Puantilizmning optik aralashuv tamoyillari zamonaviy monitor va ekranlardagi piksel tizimlari bilan ma'lum ma'noda uyg'unlik kasb etadi. Bu esa XIX asr san'at tajribalari XXI asr vizual madaniyatida ham o'z dolzarbligini saqlab qolayotganini ko'rsatadi. Impressionizm esa insonning borliqni hissiy qabul qilish madaniyatini shakllantirib, san'atni yanada erkin, individual va falsafiy darajaga olib chiqdi.

Shunday qilib, impressionizm va puantilizm faqat san'at tarixining muayyan bosqichi emas, balki insoniyatning yorug'lik, rang va borliq mohiyatini anglash yo'lidagi muhim estetik hamda intellektual tajribasidir. Ularning badiiy merosi bugungi kunda ham tasviriy san'at va vizual tafakkur rivojini boyitishda davom etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Brettell, R. Modern Art 1851-1929: Capitalism and Representation. Oxford: Oxford University Press, 1999.
2. Callen, A. Techniques of the Impressionists. London: Chartwell Books, 1982.
3. Moffett, C. S. (Ed.). The New Painting: Impressionism 1874-1886. San Francisco: Fine Arts Museums, 1986.
4. Nochlin, L. (Ed.). Impressionism and Post-Impressionism, 1874-1904: Sources and Documents. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1966.
5. Honour, H., & Fleming, J. A World History of Art. London: Laurence King Publishing, 2009.
6. Rubin, J. H. Impressionism. London: Phaidon Press, 1999.
7. House, J. Impressionism: Paint and Politics. New Haven: Yale University Press, 2004.
8. Seurat, G. Letters and Writings of Georges Seurat. Paris: Gallimard, 1991.
9. Signac, P. From Eugène Delacroix to Neo-Impressionism. New York: George Wittenborn, 1967.